

EDICE LIMES

Judith Butlerová
Závažná těla

O materialitě
a diskursivních mezích
„pohlaví“

NAKLADATELSTVÍ KAROLINUM

Závažná těla

O materialitě a diskursivních mezích „pohlaví“

Judith Butlerová

Recenzovala Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Vydala Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum
Obálka a grafická úprava Jan Šerých
Sazba DTP Nakladatelství Karolinum
První české vydání

Z anglického originálu *Bodies That Matter. On the Discursive Limits of „Sex“*,
vydaného nakladatelstvím Routledge, Taylor & Francis Group v roce 1993,
přeložil Josef Fulka.

© Univerzita Karlova, 2016
© Routledge, Taylor & Francis Group, 2016
Translation © Josef Fulka, 2016
Epilogue © Josef Fulka, 2016

ISBN 978-80-246-3325-1
ISBN 978-80-246-3344-2 (pdf)

Univerzita Karlova
Nakladatelství Karolinum 2016

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

OBSAH

PODĚKOVÁNÍ	7
PŘEDMLUVA	9
ÚVOD	15
I.	47
1. Závažná těla	49
2. Lesbický falus a morfologické imaginárno	88
3. Fantasmatická identifikace a převzetí pohlaví	132
4. Gender je v plamenech: otázky přivlastnění a subverze	166
II.	191
5. „Přechod životu nebezpečný“: mužská jména u Willy Catherové	193
6. <i>Passing, queering</i> : Nella Larsenová a její psychoanalytická výzva	224
7. Debatování s reálnem	249
8. Kriticky queer	292
DOSLOV K ČESKÉMU VYDÁNÍ	
Od konstrukce k etice: <i>Závažná těla</i> a jejich kontext	317
JMENNÝ REJSTŘÍK	339

PODĚKOVÁNÍ

Opět děkuji Maureen MacGroganové za to, že se svou obvyklou přívětivostí a chápavostí tuto knihu vyžadovala a podporovala. Trvale jsem rovněž zavázána Joaně W. Scottové za onu bystrost, s jakou ihned pochopila celý projekt, za její vynikající četbu celého textu i za její cenné přátelství. Měla jsem to štěstí, že mými vynikajícími čtenářkami se staly Drucilla Cornellová, Elisabeth Groszová a Margaret Whitfordová; jejich kritické poznámky k prvním nástinům této knihy byly nesmírně užitečné. Za podnětné rozhovory děkuji rovněž účastníkům svého semináře, konaného na Cornell University v zimním semestru 1991, v době, kdy tento projekt začal dostávat pevné obrysy. Při vzniku této knihy mi rovněž nesmírně pomohl produkční tým nakladatelství Routledge. Celá řada kolegyně, kolegů i studujících mi pomohla při promýšlení celého textu – někdy četli první verze a byli mi nápomocni skvělými kritickými poznámkami, nebo mi pomáhali s přípravou rukopisu: Elisabetz Abelová, Bice Benvenutová, Teresa Brennanová, Alexandra Chasinová, William Connolly, Karin Copeová, Peter Euben, Carla Frecceroová, Nelly Furmanová, Jonathan Goldberg, Simon Goldhill, Donna Harawayová, Susan Hardingová, Gail Hershatterová, Morris Kaplan, Debra Keatesová, Biddy Martinová, Bridget McDonaldová, Mandy Mercková, Michael Moon, Naomi Schorová, Eve Kosofská Sedgwicková, Josh Shapiro, James

Swenson, Jen Thomasová, Tim Walters, Dave Wittenberg a Elisabeth Weedová. Děkuji Eloise Moorové Aggerové za její odzbrojující přístup; Lindě L. Andersonové, Inès Azarové, Fran Bartkowské, Robertu Gooding-Williamsovi, Jeffu Nunokawovi, Mary Pooveyové a Eszti Votawové za jejich nepostradatelné přátelství; děkuji Wendy Brownové za to, že se důkladně a kriticky konfrontovala s mým myšlením, i za opatrnou přesvědčivost, s níž mi pomohla nahlédnout, jakým způsobem by revize některých mých dřívějších názorů mohla lépe vyhovovat mým záměrům a projasnit je.

Tomuto projektu se dostalo nejrůznějších podob institucionální podpory, za něž jsem velice vděčna. Tři z následujících kapitol byly ve zkrácené podobě předneseny coby Beckman Lectures na katedře anglistiky na Kalifornské univerzitě v Berkeley v letním semestru 1992. Jsem velmi ráda, že se mi dostalo takovéto příležitosti poučit se od kolegů i od studentů a studentek Kalifornské univerzity. Jako pozvané badatelce Společnosti pro humanitní vědy na Cornell University v zimním semestru 1991 se mi dostalo nedocenitelných komentářů ohledně celého projektu jak od pedagogů, tak od studentů. Děkuji Jonathanu Cullerovi za to, že různými způsoby můj výzkum podporoval, a zvláště za jeho pozvání do Humanities Research Institute na Kalifornské univerzitě v Irvine v dubnu 1992.

Nedocenitelnými partnery v debatách byli i mí studenti na John Hopkins University. A moji kolegové v Centru humanitních věd na této univerzitě nejenže podporovali můj výzkum, ale zajistili mi i bohatý interdisciplinární intelektuální život, za který jsem jim velice vděčna.

Tato kniha je věnována památce přátel a členů rodiny, které jsem v nedávných letech ztratila: mého otce Dana Butlera; mé babičky Helen Greenbergerové Lefkowichové; mých přítelkyň Lindy Singe-rové a Kathy Natansonové. A je také věnována všem kolegům, kteří napomáhají mé práci, podporují a přijímají ji takovou, jaká je.

PŘEDMLUVA

Tuto knihu jsem začala psát tehdy, když jsem se pokoušela uvažovat o materialitě těla, avšak záhy jsem zjistila, že přemýšlení o materialitě mne bez výjimky zavádí do jiných oblastí. Snažila jsem se ukázat a držet se tématu, ale uvědomila jsem si, že se mi nedaří vymezit těla jako prosté předměty myšlení. Nejenže těla neustále poukazovala k nějakému světu, který ležel za nimi, ale tento pohyb za jejich vlastní hranice, určitý pohyb hranice samé, se jevil jako zcela klíčový prvek toho, čím těla vůbec „jsou“. Téma se mi neustále ztrácelo. Ukázalo se, že vůči disciplinovanosti jsem odolná. A nevyhnutelně jsem se začala domnívat, že tato odolnost, pokud jde o pevné vymezení tématu, je možná pro danou záležitost něčím podstatným.

Stále jsem však měla pochyby a myslela si, že tato váhavost může představovat nesnáz, která je něčím jako nemocí z povolání pro ty, kdo mají filosofickou průpravu, od tělesných věcí si vždy udržují jistý odstup a oblast těla se pokoušejí nějak vytyčit tímto odtělesněným způsobem: vždy se s tělem míjejí, nebo ještě hůř, píšící proti němu. Někdy zapomínají, že tělo „jako takové“ je obdařeno genderem. Po generaci feministických autorek, které se více či méně úspěšně snažily uvést ženské tělo do psaní, které se pokoušely přímo či z těsné blízkosti psát samotnou ženskost, někdy dokonce i bez náznaku nějaké předložky či vyznačení jazykového rozestupu mezi psaním

a napsaným, se však možná nyní objevuje nová nesnáž. Možná jde jen o to se naučit, jak tyto nejasné překlady číst, avšak někteří z nás nicméně seznali, že se navracejí k Logu, aby z něho ukořistili jeho užitečné pozůstatky.

Když stavíme teoretické myšlení na troskách Logu, vybízí to k následující otázce: „A co materialita těla?“ V nedávné minulosti mi vskutku dotyčná otázka byla opakovaně kladena, a to následujícím způsobem: „A co materialita těla, *Judy*?“ Přišlo mi, že přidané oslovení „Judy“ představuje pokus odtrhnout mne od formálnějšího „Judith“ a připomenout mi tělesný život, který nelze jen tak vyřídít teoretickým myšlením. Ve vyslovení tohoto deminutiva na konci věty byla jistá podrážděnost, bylo v něm cosi povýšeně blahosklonného, co mne (re)konstituovalo jako nějaké nezvedené dítě, kterému je třeba vyčinit, navrátit je onomu tělesnému bytí, které je koneckonců pokládáno za nejskutečnější, nejnaléhavější, nejnepopiratelnější. Možná šlo o snahu navrátit mne k ženství, které se zdánlivě někam vytratilo, k onomu ženství, jež se utvořilo v polovině padesátých let, kdy postava Judy Garlandové nevědomky vytvořila posloupnost různých „Judy“, jejichž pozdější přisvojování a vychylování nebylo možno předvídat. Anebo mne možná někdo zapomněl naučit, „jak to v životě chodí“. Toulala jsem se snad někde ve svých vlastních představách, když onen životně důležitý rozhovor zrovna probíhal? A pokud jsem setrvala v přesvědčení, že těla jsou nějakým způsobem *konstruovaná*, možná jsem si potom skutečně myslela, že slova mají sama o sobě moc utvářet těla ze své vlastní jazykové substance?

Nemohl si mě někdo prostě vzít stranou a dát mi to v hlavě do pořádku?

Všechno se ještě zhoršilo – když už ne znejasnilo – otázkami nastolenými pojmem genderové performativity, zavedeným v knize *Gender Trouble*.¹ Pokud jsem totiž údajně tvrdila, že genderové role jsou performativní, mohlo to znamenat, že člověk se podle mého názoru ráno probudí, projde si tajnou skříň (*closet*) nebo nějaký otevřenější prostor, najde si gender, který se mu zalíbí, na příslušný den se do něj navlékne a večer pak tento kus oděvu hezky vrátí zpátky.

¹ Judith Butler, *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*, New York, Routledge 1990 (slovenský překlad: *Trampoty s rodem: Feminizmus a podrývanie identity*, 2. revidované vydání, přel. J. Juráňová, Bratislava, Aspekt 2014).

Takovýto volní a instrumentální subjekt, který rozhoduje *o svém genderu*, zjevně není svým genderem od samého začátku a nedaří se mu nahlédnout, že o jeho existenci je již rozhodnuto *genderem samým*. Jistě, taková teorie by obnovovala figuru subjektu uskutečňujícího vědomé volby – subjektu humanistického – přímo v nitru projektu, jehož důraz na konstrukci se zdá být k takovéto představě v naprostém protikladu.

Jestliže však neexistuje žádný subjekt, který rozhoduje o svém genderu, a jestliže gender je naopak součástí toho, co rozhoduje o subjektu, jak by někdo mohl formulovat projekt, v němž jsou genderové praktiky uchovány jako místa kritického aktivního působení (*agency*)?² Je-li gender konstruovaný skrze mocenské vztahy a specifitěji skrze normativní omezení, jimiž jsou různé tělesné bytosti nejen vytvářeny, ale také regulovány, jak by bylo možné od tohoto pojetí genderu jakožto účinku produktivního omezení odvodit nějakou aktivní působnost? Jestliže gender není nějaká ozdůbka, kterou bychom si libovolně mohli brát nebo odkládat, a jestliže tady není důsledkem volby, jak potom máme chápat konstitutivní a zavazující status genderových norem, aniž sklouzneme do pasti kulturního determinismu? Jak přesně máme chápat ono ritualizované opakování, jímž tyto normy vytvářejí a stabilizují nejen účinky genderu, ale samu materialitu pohlaví (*sex*)? A mohou toto opakování a tato reartikulace rovněž představovat příležitost pro kritické přepracování zjevně konstitutivních genderových norem?

Tvrzení, že materialita pohlaví je konstruována ritualizovaným opakováním norem, je jen sotva tvrzení samozřejmé. Zdá se, že naše běžné představy o „konstrukci“ jsou pochopení takového tvrzení ve skutečnosti spíše na překážku. Neboť těla samozřejmě žijí a umírají, jedí a spí, pociťují bolest a slast, podstupují nemoc a násilí; a tato „fakta“, jak by někdo mohl skepticky prohlásit, nelze smést ze stolu jako pouhou konstrukci. Musí přece existovat nějaký druh nutnosti, která tyto primární a nevyvratitelné zkušenosti doprovází. Ano, ovšem, jistěže existuje. Avšak nevyvratnost těchto zkušeností nikterak neimplikuje, co by mohlo znamenat je stvrzovat a skrze jaké

---

² (Klíčový pojem *agency* podle kontextu překládáme jako aktivní působení, schopnost aktivního jednání, případně též jako činitelská instance; pozn. překl.).

diskursivní prostředky. A co víc, proč se vůbec to, co je konstruované, pokládá za umělou a postradatelnou vlastnost? Co si máme potom počít s konstrukcemi, bez nichž bychom nedokázali myslet, žít, být pro druhé pochopitelní, tedy s konstrukcemi, které pro nás nabýly určitý druh nutnosti? Jsou jisté konstrukce těla konstitutivní v tomto smyslu – v tom smyslu, že bychom bez nich nedokázali fungovat, že bez nich by neexistovalo žádné „já“, žádné „my“? Uvažovat o těle jako o něčem konstruovaném vyžaduje znovu promyslet význam konstrukce samotné. A pokud se jisté konstrukce jeví jako konstitutivní, tj. mají tento charakter čehosi, „bez čeho“ bychom vůbec nemohli myslet, dalo by se tvrdit, že těla se jeví, přetrvávají a žijí pouze v rámci produktivních omezení ze strany jistých výrazně genderově diferencovaných regulačních schémat.

Je-li dáno toto chápání konstrukce jakožto konstitutivního omezení, je potom stále ještě možné vznést kritickou otázku ohledně toho, jak taková omezení nejenže vytvářejí sféru inteligibilních těl, ale vytvářejí zároveň i sféru těl nemyslitelných, abjektních, neživotaschopných? Tato posledně zmiňovaná oblast nestojí v protikladu k té první, protože protiklady jsou koneckonců součástí inteligibility; tato druhá oblast je oblastí vyloučenou a nečitelnou, jež pronásleduje tu první coby příznak její vlastní nemožnosti, jako sama mez srozumitelnosti, coby její konstitutivní vnějšek. Jak by pak mohl člověk pozměnit samotné podmínky, jež vytvářejí „nutnou“ sféru těl tím, že činí nemyslitelnou a neživotaschopnou jinou sféru těl, těch těl, jejichž materialita a závažnost se nepočítají stejným způsobem (*that do not matter in the same way*)?

Diskurs „konstrukce“, který byl velkou měrou v oběhu právě ve feministické teorii, není pro příslušný úkol možná tak úplně adekvátní. Nestačí tvrdit, že neexistuje žádné prediskursivní „pohlaví“, jež působí jako pevný referenční bod, z něhož kulturní konstrukce genderu vychází nebo ve vztahu k němuž probíhá. Tvrdit, že pohlaví je již genderově vymezené, že je již konstruované, ještě neznamená vysvětlit, jakým způsobem násilně vzniká „materialita“ pohlaví. Jaká jsou omezení, jejichž prostřednictvím jsou těla materializována jako „pohlavně diferencovaná“, a jak máme rozumět „materialitě“ (*matter*) pohlaví a v obecnějším smyslu i samotných těl, materialitě jakožto opakovanému a násilnému

vymezování kulturní inteligibility? Jaká těla začnou být závažná (*come to matter*) – a proč?

Tento text tedy předkládám částečně jako nové promyšlení některých částí knihy *Gender Trouble*, které daly vzniknout nejasnostem, ale také jako pokus důkladněji uvažovat o působení heterosexuální hegemonie, pokud jde o formování sexuálních a politických záležitostí. Tento text – jakožto kritická reartikulace různých teoretických praktik včetně feministických a queer studií – nechce být textem programovým. A přesto se jakožto pokus o projasnění mých „záměrů“ zdá být předurčen k tomu, aby vytvořil novou řadu nedorozumění. Doufám, že se alespoň ukáží jako plodná.

ÚVOD

Proč by naše těla měla končit u pokožky, nebo obsahovat přinejlepším jiné bytosti v pokožce zapouzdřené?
Donna Haraway, *Manifest pro kyborgy*

Pokud člověk skutečně přemýšlí o těle jako takovém, pak neexistuje žádný možný obrys tohoto těla jako takového. Existují úvahy o systematickosti těla, existují hodnotová kódování těla. Tělo jako takové myslet nelze, a já se k němu rozhodně přiblížit nemohu.
Gayatri Chakravorty Spivak, „In a Word“
rozhovor s Ellen Rooney

Neexistuje žádná přirozenost, jen účinky přirozenosti:
denaturalizace a naturalizace.
Jacques Derrida, *Donner le Temps*

Existuje způsob, jak propojit otázku materiality těla s performativitou genderu? A jak v takovém vztahu figuruje kategorie „pohlaví“? Uvažme nejprve, že rozdíl v pohlaví je často zmiňován jako záležitost rozdílů materiálních. Rozdíl v pohlaví nicméně nikdy není prostým výsledkem materiálních rozdílů, které by nějakým způsobem nebyly poznamenány a utvářeny diskursivními praktikami. Tvrdit,

že rozdíly v pohlaví jsou neodlučitelné od diskursivních vymezení, navíc není totéž co tvrdit, že diskurs tento rozdíl způsobuje. Kategorie „pohlaví“ je od samého počátku normativní; je tím, co Foucault označil jako „regulační ideál“. „Pohlaví“ pak v tomto smyslu funguje nejen jako norma, ale je součástí určité regulační praxe, jež vytváří těla, která ovládá, tj. jejíž regulační síla se vyjevuje jako jakási produktivní moc, jako schopnost produkovat – vymezovat, uvádět do oběhu, diferencovat – těla, která má pod kontrolou. „Pohlaví“ je tedy regulační ideál, jehož materializace je vynuconaná, a tato materializace probíhá (anebo neprobíhá, pokud dojde k jejímu selhání) prostřednictvím jistých důsledně regulovaných praktik. Jinak řečeno, „pohlaví“ je ideální konstrukt, který je nevyhnutelně materializován v čase. Nejde o prostý fakt nebo statickou podmínku těla, nýbrž o proces, jímž regulační normy materializují „pohlaví“, a této materializace je dosaženo násilnou reiterací oněch norem. Skutečnost, že tato reiterace je nutná, je známkou toho, že materializace nikdy není zcela dokonána, že těla se nikdy zcela nepodrobí normám, jimiž je jejich materializace podněcována. A právě různé nestability a možnosti nové materializace, otevřené tímto procesem, vyznačují jednu oblast, v níž lze sílu regulačního zákona obrátit proti němu samému, a vyvolávat tak reartikulace, zpochybňující hegemonskou sílu tohoto regulačního zákona jako takového.

Jak se ale potom k tomuto pojetí materializace vztahuje pojem genderové performativity? Performativitu je v první řadě nutno chápat nikoli jako singulární či záměrný „akt“, ale spíše jako reiterativní a citační praxi, jíž diskurs vytváří účinky, které pojmenovává. Na následujících stránkách začne být doufám zřejmé, že regulační normy „pohlaví“ působí na způsob performativu, čímž vytvářejí materialitu těl a ve specifitějších významu materializují pohlaví dotyčného těla, materializují rozdíl v pohlaví za účelem upevnění onoho imperativu, jímž je heterosexuality.

To, co utváří pevnou podobu těla, jeho obrysy a jeho pohyby, bude v tomto smyslu plně materiální, avšak materialita bude znovu promyšlena jako účinek moci, jako její nejproduktivnější účinek. A „gender“ pak v žádném případě nebude považován za kulturní konstrukt vtištěný do povrchu materie, ať už ji chápeme jako „tělo“ nebo jeho dané pohlaví. Jakmile je „pohlaví“ samo uchopeno ve

své normativitě, materialita těla pak nebude myslitelná nezávisle na materializaci oné regulační normy. „Pohlaví“ tedy není jednoduše to, co člověk má, ani to není statický popis toho, čím člověk je: bude jednou z norem, díky nimž „člověk“ vůbec začíná být životaschopný, bude normou, která opravňuje tělo k životu v oblasti kulturní inteligibility.³

V takovéto reformulaci pojmu materiality těl půjde o následující: (1) o nové pojetí materie těl jako účinku dynamiky moci, a to tak, že tělesná materie bude neodlučitelná od regulačních norem, které ovládají materializaci těl, a od významu těchto materiálních účinků; (2) o chápání performativity nikoli jako aktu, jímž nějaký subjekt dává existenci tomu, co pojmenovává, nýbrž spíše jako reiterativní schopnosti diskursu vytvářet fenomény, které reguluje a omezuje; (3) o pojímání „pohlaví“ nikoli již jako tělesné danosti, na niž se uměle navrhuje konstrukt v podobě genderu, nýbrž jako kulturní normy ovládající materializaci těl; (4) o nové promyšlení procesu, jímž je tělesná norma přebírána, přisvojována, přijímána, a to nikoli tak, že by se jí v přísném smyslu nějaký subjekt *podroboval*, nýbrž spíše tak, že subjekt, mluvící „já“, je sám utvářen díky tomu, že takovýto proces převzetí pohlaví podstoupil; a (5) o propojení tohoto procesu „převzetí“ pohlaví s otázkou *identifikace* a s diskursivními prostředky, jimiž imperativ v podobě heterosexuality některé pohlavně rozlišené identifikace umožňuje, zatímco jiné identifikace odvrhuje a/nebo zamítá. Tato matrice, jež je založena na vylučování a již jsou subjekty utvářeny, takto vyžaduje souběžné vytváření určité oblasti abjekt-ních bytostí, těch, které dosud nejsou „subjekty“, ale které ve vztahu k oblasti subjektu představují její konstitutivní vnějšek. Abjekt⁴ zde

³ Pohlaví samozřejmě není jedinou takovou normou, skrze niž se těla materializují, a není zřejmé, zda „pohlaví“ může působit jako norma nezávisle na jiných normativních požadavcích, jež se na tělo vztahují. Tento fakt začne být patrný v pozdějších částech textu.

⁴ Abjekce (z latinského *ab-jicere*) znamená doslova zavrhnout, odvrhnout či vyvrhnout, a tedy předpokládá a vytváří oblast aktivní působnosti (*agency*), od níž je odlišena. Ono zavrhování zde souzní s psychoanalytickým pojmem *Verwerfung*, implikujícím odvržení (*foreclosure*), které zakládá subjekt a které v souladu s tím ustavuje toto založení jako něco křehkého. Zatímco psychoanalytický výraz *Verwerfung*, překládaný jako odvržení („foreclosure“, fr. „forclusion“), vytváří socialitu skrze určité zamítnutí prvotního signifikantu, jež zase vytváří nevědomí nebo – v Lacanově teorii – rejstřík reálna, pojem *abjekce* označuje status znevážení či vyvržení v rámci sociality. To, co je zavrženo či zamítnuto v rámci psychoanalytických termínů, je právě tím, co se nemůže navrátit do pole sociálna, aniž by hrozila psychóza, tj. aniž by hrozil rozpad subjektu

označuje právě ony „neživotaschopné“ a „neobyvatelné“ zóny společenského života, jež jsou nicméně hustě zalidněny těmi, kdo se netěší statusu subjektu, ale jejichž žití pod znamením „neživotaschopnosti“ se vyžaduje k tomu, aby byla oblast subjektu jasně vytyčena. Tato zóna neobyvatelnosti bude tvořit definující mez sféry subjektu; bude tvořit místo obávané identifikace, proti níž – a díky níž – bude oblast subjektu vymezovat vlastní nárok na autonomii a život. V tomto ohledu se tedy subjekt konstituuje skrze sílu vyloučení a abjekce, sílu, která vytváří konstitutivní vnějšek subjektu, vnějšek abjektivně odvržený (*abjected*), který je však koneckonců „uvnitř“ subjektu jako jeho zakládající zamítnutí.

Utváření subjektu vyžaduje identifikaci s normativním fantasmatem „pohlaví“ a tato identifikace probíhá skrze určité zamítání, jež dává vzniknout oblasti abjekce, zamítání, bez něhož subjekt nemůže vyvstat. Toto zamítnutí vytváří valenci „abjekce“ a její status hroživého přízraku, jaký pro subjekt nabývá. Materializace daného pohlaví se kromě toho bude zásadně týkat *regulace identifikačních praktik*, a to tak, že identifikace s abjekcí pohlaví bude soustavně popírána. Bude však hrozit, že tato popřená abjekce odhalí sebezakládající předpoklady pohlavně diferencovaného subjektu, neboť tento subjekt je založen na zamítnutí, jehož důsledky nemůže mít zcela ve své moci. Úkolem zde bude chápat tuto hrozbu a toto narušení nikoli jako soustavné zpochybňování společenských norem, odsouzené k setrvalému a politováníhodnému nezdaru, nýbrž jako kritický nástroj v boji za reartikulaci samotných podmínek symbolické legitimacy a inteligibility.

A konečně, na mobilizaci kategorií pohlaví v rámci politického diskursu budou jistým způsobem doléhat právě ty nestability, které ony kategorie fakticky vytvářejí a odvrhují. Přestože politické diskursy, které mobilizují kategorie identity, mají tendenci podporovat identifikace ve službách určitého politického cíle, je zároveň možné,

---

samotného. Budu zde tvrdit, že tato hrozba rovněž povstává z jistých abjektních oblastí uvnitř sociality, tvořících oblasti neobyvatelnosti, které si subjekt fantazijně představuje jako něco, co ohrožuje jeho vlastní integritu možností psychotického rozpadu („Radši umřu, než abych udělal tohle nebo než abych byl tímhle!“). Viz heslo „Forclusion“, in: Jean Laplanche a J.-B. Pontalis, *Vocabulaire de la psychanalyse*, Paris, PUF 1967, str. 163–167 (slovenský překlad: *Psychoanalytický slovník*, přel. A. Halvoník, M. Marcelliová, M. Puškárová, Bratislava, VEDA 1996).

že soustavný důraz na *desidentifikaci* je pro utvoření nové podoby kritického demokratického zápasu neméně zásadní. Ba co víc, je možné, že jak feministická politika, tak queer politika se rozehrávají právě skrze praktiky, jež kladou důraz na desidentifikaci s oněmi regulačními normami, podle nichž se rozdíl v pohlaví materializuje. Takovéto kolektivní desidentifikace mohou usnadnit vytvoření nového pojetí toho, jaká těla se počítají (*which bodies matter*) a jaká těla se coby předměty kritického zájmu teprve musí vynořit.

OD KONSTRUKCE K MATERIALIZACI

Vztah mezi kulturou a přírodou, předpokládaný některými modely „konstrukce“ genderu, implikuje kulturu nebo činitelskou instanci (*agency*) v podobě sociální, činitele působícího na přírodu, jež je sama předem pojímána jako pasivní povrch, který stojí vně sociální, nicméně představuje jeho nutný protějšek. Jedna z otázek, které nastolily feministky, potom spočívá v tom, zda diskurs, jenž znázorňuje aktivní proces konstrukce jako jakési vtiskování či navršování, není skrytě maskulinní, zatímco figura pasivního povrchu, čekajícího na onen penetrační akt, díky němuž je obdařován významem, není skrytě či – možná – zjevně feminní. Má se pohlaví k genderu podobně jako ženskost k mužství?⁵

Jiné feministické teoretičky tvrdily, že je třeba znovu promyslet sám pojem přírody, neboť tento pojem má své dějiny a zpodobování přírody jako nepopsané bílé stránky bez života, jako něčeho, co je jakoby vždy již mrtvé, je zpodobováním jednoznačně moderním, dost možná spojeným s nástupem technologických prostředků ovládnutí. Některé z těchto teoretiček prohlašovaly, že nové uvažování o „přírodě“ jakožto souboru dynamických vzájemných vztahů je ku prospěchu feministickým i ekologickým záměrům (a některé z nich tak navázaly jinak nepravděpodobné spojení s dílem Gillesse Deleuze). Toto nové promyšlení rovněž zpochybňuje model

⁵ Viz Sherry Ortner, „Is Female to Male as Nature is to Culture?“, in: *Woman, Culture, and Society*, Michele Rosaldo a Louise Lamphere (ed.), Stanford, Stanford University Press 1974, str. 67–88 (česky: „Má se žena k muži jako příroda ke kultuře?“, přel. H. Hájková, in: L. Oates-Indruchová (ed.), *Dívčí válka s ideologií*, Praha, Slon 1998, str. 89–114).

konstrukce, podle něhož sociálně jednosměrně působí na přirozenost (*the natural*) a obsazuje ji svými parametry a svými významy. Jakkoli bylo radikální rozlišení mezi pohlavím a genderem zásadní pro beauvoirovskou verzi feminizmu, v nedávnější době se mu dostalo kritiky za znevažování přirozenosti jako toho, co je „před“ rozumovým chápáním, toho, co vyžaduje cejch, ne-li přímo poranění ze strany sociální, aby mohlo značit, být poznáváno, nabýt hodnoty. Tím se ovšem opomíjí, že příroda má své dějiny, a to nejen dějiny sociální, avšak také tím uniká pozornosti, že pohlaví stojí k tomuto pojmu a jeho dějinám v nejednoznačném vztahu. Pojem „pohlaví“ sám o sobě představuje nepřehlednou oblast, utvořenou na základě řady neshod ohledně toho, co má být rozhodujícím kritériem pro rozlišování mezi oběma pohlavími; pojem pohlaví má také své dějiny, které jsou překryty představou místa či povrchu, do kterého se něco vpisuje. Přirozenost, znázorňovaná jako takovéto místo či takovýto povrch, je potom ovšem pojímána jako cosi, co je rovněž bez hodnoty; navíc nabývá (*assumes*) svou hodnotu současně s tím, jak nabývá svůj sociální charakter, tj. současně s tím, jak se příroda sama vytrácí právě coby přirozenost. Podle tohoto názoru potom sociální konstrukce přirozenosti předpokládá zrušení přirozenosti ze strany sociální. V té míře, v jaké spočívá na této představě, se potom rozlišení na pohlaví a gender rozpadá paralelně s ní; je-li gender sociální signifikací, kterou si pohlaví osvojuje nebo kterou přebírá (*assumes*) v rámci dané kultury – a v zájmu udržení argumentace ponecháme výrazy „sociální“ a „kulturní“ v jakési neuspokojivé zaměnitelnosti –, co potom (pokud vůbec něco) zbývá z „pohlaví“, jakmile převzalo svůj sociální charakter jakožto gender? Jedná se zde o význam slova „převzetí“ (*assumption*), kdy „převzít“ znamená být vyzdvižen do vyšší sféry, jako je tomu ve výrazu „Nanebevzetí panny Marie“ (*the Assumption of the Virgin*).⁶ Jestliže gender spočívá v sociálních významech, které si osvojuje či které přebírá pohlaví, potom v sobě pohlaví *nehromadí* sociální významy coby přídavné vlastnosti, nýbrž je oněmi sociálními významy spíše *nahrazeno*; pohlaví se v průběhu

⁶ (V této pasáži i v pozdějších partiích textu Butlerová pracuje s víceznačností slovesa *to assume* i jeho francouzského ekvivalentu *assumer*, které hraje klíčovou roli v Lacanově popisu konstituce rozdílu v pohlaví: nabýt, přijmout, ale také převzít. *Assumption* zároveň znamená „Nanebevzetí“; pozn. překl.).